मैत्रावरुणर्वसिष्ठः।अश्विनौ। त्रिष्टुप्।

अप स्वसुरुषसो नग्जिहीते रिणक्ति कृष्णीररुषाय पन्थाम्।
अश्वामघा गोमघा वां हुवेम दिवा नक्तं शरुमस्मद्युयोतम्॥ ७.०७१.०१

स्वसुः- स्वतः सरणशीलायाः। उषसः- प्रभात्या ज्ञानोदयदेवतायाः। नक्- नक्तमन्धकारम्। अप जिहीते- अपगच्छति। कृष्णीः- रात्रिर्मनुष्यप्रज्ञा। अरुषाय- रोचमानायै दैवप्रज्ञायै। पन्थाम्- मार्गम्। रिणक्ति- रेचयति। अश्वामघा- प्राणतुरगधनौ। गोमघा- चिद्रश्मिधनौ। वाम्- युवाम्। हुवेम- आह्वयामः। दिवा नक्तम्- अहर्दिवम्। शरम्- हिंसकम्। अस्मत्- अस्मत्तः। युयोतम्- पृथक्कुरुतम्॥१॥

उपायातं दाशुषे मर्त्याय रथेन वाममश्विना वहन्ता।
युयुतमस्मदनिराममीवां दिवा नक्तं माध्वी त्रासीथां नः॥ ७.०७१.०२

दाशुषे- दात्रे। मर्त्याय- मनुष्याय। अश्विना- हे अश्विनौ। वाम्- युवाम्। रथेन। वहन्ता- सम्पदं प्रापयन्तौ। उपायातम्- आगच्छतम्। अनिराम्- अन्नराहित्यम्। अमीवाम्- रोगम्। अस्मत्- अस्मत्तः। युयुतम्- पृथक्कुरुतम्। माध्वी- मधुरौ। नः- अस्मान्। दिवा नक्तम्- अहोरात्रम्। त्रासीथाम्- रक्षतम्॥२॥

आ वां रथमवमस्यां व्युष्टौ सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु।
स्यूमगभस्तिमृतयुग्भिरश्वैराश्विना वसुमन्तं वहेथाम्॥ ७.०७१.०३

अवमस्याम्- आसन्नायाम्। व्युष्टौ- व्युच्छने उषसि। सुम्नायवः- सुखेन योजयन्तः। वृषणः- वर्षकाः प्राणतुरगाः। वाम्- युवयोः। रथम्- रंहणप्रतीकं वाहनम्। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। आ वर्तयन्तु। स्यूमगभस्तिम्- सुखरश्मिम्। ऋतयुग्भिः-

Dr. Ranganji

प्रकृतिनियतिभूतसत्ययोजितैः। अश्वैः- प्राणतुरगैः। अश्विना- हे प्राणेशनशक्तिभूतौ। वसुमन्तम्- चित्तवृत्तिस्तम्भकरीं सम्पदम्। आ वहेथाम्- प्रापयतम्। वसु स्तम्भे ॥३॥

यो वां रथो नृपती अस्ति वोळ्हा त्रिवन्धुरो वसुमाँ उस्रयामा।
आ न एना नासत्योप यातमभि यद्वां विश्वप्स्न्यो जिगाति॥ ७.०७१.०४

यत्- यदा। वाम्- युवाम्। विश्वप्स्न्यः- सर्वहितो रथः। जिगाति- अभिगच्छति तदा। यः। वाम्- युवयोः। रथः। नृपती- हे नृपालकौ। वोळ्हा- धारकः। त्रिवन्धुरः- सारथ्यवस्थानत्रययुक्तः। वसुमान्- धनवान्। उस्रयामा- रश्मिमार्गः। अस्ति- भवति। एना- अनेन। नासत्या- सत्यस्वरूपौ। नः- अस्मान्। आ यातम्- अभिगच्छतम् ॥४॥

युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम्।
निरंहसस्तमसः स्पर्तमत्रिं नि जाहुषं शिथिरे धातमन्तः॥ ७.०७१.०५

युवम्- युवाम्। च्यवानम्- कम्पमानम्। जरसः। अमुमुक्तम्- विमोचयतम्। पेदवे- आत्मसूर्याय। आशुम्- क्षिप्रगतिम्। अश्वम्- तदीयमेव प्राणतुरगम्। नि ऊहथुः- प्रापितवन्तौ समर्पितवन्ताविति भावः। इदं पैद्वो अजायतेत्यादिमन्त्रेषु पैद्वोऽश्वोऽथर्ववेदे। पेदोरयं पैद्व इति कारणेन तन्मूलः पैद्वः। आध्यात्मिके तु प्रज्ञारहितदुर्वासनाभूताहिबाधकप्राणाश्वः पैद्व इति पैद्वस्याहिबाधकमन्त्रैराथर्वणैः साध्यते। प्राणाश्वस्य मूल आत्मसूर्यः। आत्मसूर्याय प्राणेशनशक्तिभूतावश्विनौ प्राणाश्वं समर्पितवन्तावित्यर्थः। अव श्वेत पदा जहि, इमान्यर्वतः पदाहिघ्न्य इत्याद्याथर्वणवाक्यैः पेदुपैद्वयोः गत्यर्थकत्त्वमनुमीयते। अंहसः- अघात्। तमसः- अन्धकारात्। अत्रिम्- अग्न्युपासकम्। निः स्पर्तं- न्यपारयतम्। शिथिरे- शिथिलिते सति। जाहुषम्- सद्गतिम्। ओहाङ् गतौ। अन्तः। नि धातम्- स्थापयतम् ॥५॥

इयं मनीषा इयमश्विना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम्।
इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥ ७.०७१.०६

Dr. Rangani

पूर्वं व्याख्यातम् (७.०७०.०७) ॥६॥

Dr. Ranganji